

Загадката на „камикадзе” - опит за осмисляне на социално-психологическия феномен. Нако Стефанов

Загадката на „камикадзе” - опит за осмисляне на социално-психологическия феномен

Професор, доктор на философските науки, д-р по история Нако Стефанов

Загадката на „камикадзе” - опит за осмисляне на социално-психологическия феномен

Професор дфн д-р ист. Нако Р.Стефанов

„Човек трябва да живее така, че винаги да бъде готов да умре”

Конфуций

Смърт и истина

„В живота всичко е фалшиво. Има само една истина тя е смъртта”

От сборника „Хагакуре”(Скрит под листата), написан от самурая

Цунетомо Ямамото и явяващ се „Библия” на „Бушидо”(Пътят на

война) - морален кодекс на самурая

„Бушидо - пътят на война - означава смърт. Когато трябва да

избираш между два пътя, избери този, който води към смъртта. Не

разсъждавай! Насочи мисълта си към пътя, който си поел и върви!

От сборника „Хагакуре”

„Камикадзе“... Когато днес се заговори за „камикадзе“ това несъмнено поражда реминисценции за горящ безсмислен взор, за крясък „бандзай“. Казано с други думи поражда се асоциация с едно друго понятие – фанатизъм. Но дали това е така? Как се постига този фанатизъм? И за фанатизъм ли става дума? Какво стои зад явлението на „камикадзе“? Кои са „интимните“ механизми, т.е. секретите, стоящи зад социално-психологическия феномен на „камикадзе“?

Следва да се каже, че в тази област има създадени доста „митове“. Не ние, няма да се превръщаме в „митоборци“. Но все пак ще се опитаме да хвърлим поглед върху това явление на доброволно приета и спокойно посрещана смърт. Смърт, която има нещо общо със самоубийството. Ала все пак смятаме, че ще бъде опростяване да бъдат наричани „войните-камикадзе“ просто самоубийци. Но дали са герои? Колко правилно ще бъде те да са наричани „герои“? Несъмнено „героизмът“ включва в себе си факторът „поведение“. Но другият фактор се нарича „кауза“. А вече тук навлизаме в спора за това, доколко героична може да бъде една „кауза“, в която активно присъства агресията.

В случая, обаче, ние няма да вървим толкова далече в дискусиата за справедливостта или несправедливостта на каузата на Япония през Втората световна война. Макар че това също е важно от гледна точка на мотивите на онези приели съдбата на „камикадзе“. Но... стига повече въведения и да влезем в темата.

Първо, малко история

Преди да започнем с историята нека да „разбием“ първия мит относно „камикадзе“. В самата Япония по време на войната никой не нарича летците, тръгнали да атакуват с цената на живота си със своите самолети противниковите кораби, „камикадзе“. Те са носели наименованието „токубецу коо-гекитай“ (特攻隊) или в съкратен вариант „токкоо тай“ (特攻隊). Буквално преведено това означава «специален атакуващ отряд».

Откъде идва самото наименование «камикадзе»? В «Императорския флот», където възникват «токкоо тай», те са наричани «шимпуу токубецу коогеки тай», т.е. «специален атакуващ отряд на «Божествения вятър»(特攻隊).

Трябва да се каже, че японските йероглифи могат да бъдат прочетени по два начина – по китайското четене „он“ и японското четене „кун“. В конкретния случай правилно е да се прочетат по китайското четене, а именно „шимпуу“. Но преводачите в американската армия са били основно японци от Хавайските острови, т.нар. „второ и трето поколение японци“(нисей, сансей). Те не са били наясно с правилното четене на йероглифите и ги прочитат вместо „шимпуу“ – „камикадзе“, т.е. по японското им четене. Така с това грешно прочитане на наименованието, „шимпуу“ стават на „камикадзе“. Днес именно това е станало универсално и разпространено по целия свят название на специалните атакуващи отряди на „Божествения вятър“. И нещата са стигнали дотам, че съвременните японци ги знаят именно като „камикадзе“. Много рядко може да се чуе оригиналното наименование „шимпуу“.

Така след като си изяснихме някои социо-лингвистически митове, да се обърнем към историята и да видим защо са наречени „Божествен вятър“? „Ками“(в китайското четене „шин“, означава бог, докато „кадзе“, в китайското четене „фуу“ означава „вятър“. В случая самонарекните се „божествен вятър“ летци прибягват към един исторически спомен. През 1281 година обединени монголо-китайски сили под ръководството на хан Хубилай, потомък на Чингис хан, се готвят да нападнат Япония. Следва да се има предвид, че още наследникът на Чингис хан – Угедей(1231-1234 год) завзема редица централни и южни райони на Китай. Неговият наследник Хубилай хан даже застава начело на Китай и обявява през 1280 година началото на нова династия – Юанската династия. Същият този Хубилай още през 1274 година тръгва да напада Япония с 900 китайски джонки, на които са натоварени монголски конници и китайски пешаци. Тогава със загубата на островите Цушима и Ики японските самураи успяват да го спрат.

Но Хубилай хан не би бил Хубилай, потомък на Чингис хан, ако се е отказвал така лесно. Затова седем години по-късно с още по-мошен флот и армия той пак тръгва срещу Япония. Но тогава се вдига мощен тайфун, който помита флота и армията на Хубилай. Този тайфун е наречен „Божествен вятър“. Т.е. върховната богиня в японски религиозен пантеон на „шинто“ Аматерасу-оомиками, т.е. „Богинята на слънцето“ е пратила този вятър да спаси Япония.

И когато над небето на Япония пак се „сбират облаци“ именно готовите на саможертва войни трябва да се превърнат в новия „божествен вятър“, който да спре враговете.

Самата конкретна история на създаването на отрядите на „Божествения вятър“ е

следната. Японските въоръжени сили търпят постоянни поражения в резултат на усилващата се физическа мощ и техническо превъзходство на американския флот, авиация и морска пехота в зоната на Филипините. 1-ви въздушен флот на „Императорската флота“ на Япония трябва да осигури осъществяването на отбранително-настъпателната операция „Шо“. Но силите, с които разполага са минимални. Останали са само 40 самолета, от които 34 изстребителя „Мицубиши-Зеро“, 3 – торпедоносца „Накаджима Б6Н“, два бомбардировача „Йокосука“ и няколко други. Тогава командирът на 1-ви въздушен флот вицеадмирал Ониши Такиджиро на 19 октомври 1944 година дава идеята за формиране в рамките на 201-ва въздушна група с командир капитан 3-ти ранг Тамаи Асаичи на специално звено от 23 души. За ръководител на звеното е избран лейтенант Секи Юкио. От самото начало се замисля самолетите на това звено, основно „Мицубиши-Зеро“, въоръжени с 250 кг бомби, да атакуват американските самолетоносачи с цената на живота на летците, които да осъществят атаката. Звеното получава поетичното наименование „Специален атакуващ отряд на „Божествения вятър“. То е разделено на 4-ри групи: „Шикишима“ - поетично название на Япония, „Ямато“ - древното название на страната, „Асахи“ - изгряващо слънце и „Ямадзакура“ - планинска вишня. Имената са взети от известната „вака“ (поема) на Норинога Мотоори - японски класически учен, един от видните представители на школата „кокугаку“ (националната наука). Тази поема гласи:

„Шикишима-но Ямато

гокоро-о хито тобауа,

асахи-ни ниой ямадзакура бама”

Ако някой попита за сърцето на прекрасната островна страна Ямато,

то е в аромата на планинската вишня,

огряна от утринните лъчи на слънцето(превод от яп.ез. мой-Н.С.)

Първата атака на летец-смъртник е регистрирана на 21 октомври 1944 година и е осъществена срещу тежкия крайцер „Австралия“ – флагман на австралийския кралски флот. Но този летец не е от никоя от четирите групи на „специалния атакуващ отряд. Неговото име е неизвестно. Предполага се, че е обикновен пилот, осъществил на своя глава смъртоносната си атака. На същата дата и летци от специалния отряд провеждат първата си атака. Пет самолета, водени от лейтенант Секи нападат ескортния самолетоносач „Ло“, но само един от тях успява да удари кораба. В резултат на този удар се запалва хранилището на боеприпаси на „Ло“. Той експлодира и потъва.

Първата голяма атака е нанесена на 25 октомври 1944 година, когато 55 пилота-смъртника със своите самолети нанасят удар върху съединение от самолетоносачи – „Сангамон“, „Суони“, „Санти“, „Уайт Плейнс“, „Калинин Бей“, „Киткън Бей“ и още 40 ескадрени миноносци, фрегати и други. Общо потъват 5 кораба, 23 са тежко повредени, а на 12 са нанесени средни повреди.

До днес продължават споровете за смисъла на тези самопожертвователни атаки. Създателят на „специалните атакуващи отряди“ адмирал Ониши е твърдял следното: „Тези млади хора в условията на недостатъчна подготовка, остаряла техника и превъзходството на противника в силите са обречени на гибел даже в обикновена война. За командира е важно гибелта на неговите подчинени да не бъде напразна. Затова аз смятам, че в широка перспектива тактиката на смъртниците е перспективна“.

От противната страна К.Р.Браун, вицеадмирал от ВМС на САЩ отговаря, че „от каквато и гледна точка да разглеждаме подразделението „Камикадзе“, неговата участ е трагична. Каквито и да са личните мотиви на камикадзе или официалните обяснения, колкото и да се възхищаваме от тях, за военния специалист остава един основен въпрос: води ли тяхната тактика към успех?

Аз решително отговарям: не. Специалното ударно подразделение „камикадзе“ причини голям ущърб. Те потопиха немалко кораби и нанесоха повреди на много други... Но по това време Япония вече бе безнадеждно отслабнала... Истинската трагедия на „камикадзе“ бе в това, че когато тази изключителна тактика бе изработена, бе станало вече късно и затова никакви даже най-отчаяни мерки не можеха да предотвратят неизбежното поражение на Япония“.

В какво се състои феноменът на летците-смъртници?

Нека да оставим настрана дискусиата между военните специалисти и да се опитаме да разберем в

какво се състои феноменът на летците-смъртници от социално-психологическа гледна точка? Тук пак ще прибегнем до помощта на вицеадмирал Браун. Той в предисловието към книгата на Иногучи Рикихей и Накаджима Тадаши „Камикадзе”(ще подчертаем, че самите автори са служили в „специалния атакуващ отряд” и по случайност са останали сред живите) си задава въпроса „как стана така, че неминуема смърт търсят не един човек, а няколко хиляди. Действително ли тези хора се смятат по израза на адмирал Ониши „богове, вече лишени от земни желания”. Разбира се, противникът не бе в никакъв случай по-храбър от нас...Но героизмът на бойците от противоборещите се страни се проявява по различен начин.Японците решително си отрязваха пътя към спасение, докато американците никога не го пренебрегваха. В представите на войника от западните страни и последният, даже най-нищожен шанс за оцеляване винаги се запазва. В него живее чувството, че въпреки даже гибелта на мнозина от неговите съратници, той сам по някакъв начин ще може да избегне смъртта.

Никой още не е могъл по разумен начин да обясни на човека от Запада феномена на стремежа на японците към самоунищожение.Възможно е разбирането на това и въобще да е недостъпно за западния интелект.Затова, когато четеш тази драматична, завладяваща книга за камикадзе от хора, лично причастни към тази велика трагедия, изпитваш смътен стремеж да намериш ключ към загадката”(вж. Rikihei Inoguchi, Tadashi Nakajima.The Divine Wind, Introduction).

И действително има много неща за учудване, когато, например, четете писмата, които летците-смъртници пишат до близките си преди да полетят към ... смъртта. Така унтер-офицер Мацуо Исао пише до родителите си: „Драги родители! Поздравете ме! Предостави ми се великолепна възможност да умра.Това е моят последен ден.Съдбата на нашата Родина зависи от решаващата битка на южните морета, където аз ще отида в небитието като паднало листенце от цвета на разцъфтяла вишна...”

Младши лейтенант Ямагучи Торуо в последното писмо към баща си споделя: „Скъпи татко! С приближаването на смъртта аз съжалявам само за това, че не успях да направя за Вас нещо хубаво... След като постъпи заповед за моето участие в операциите на „шимпуу”, аз искрено желая да изпълня своя дълг както може по-добре...Голяма чест е да получа възможност да отдам своя живот за защита на всичко това прекрасно и високо в нашия живот”.

Неговият колега младши лейтенант Хаяши Ичидзо пък се обръща към майка си „не тъжи за мене мамо. Голяма чест е да загинеш в бой.Аз съм благодарен да умра в сражение, определящо съдбата на нашата страна”.

Самият „баща” на отрядите на летците-смъртници адмирал Ониши преди смъртта си(той осъществява „сепуку”, известно още като „харакири”, т.е. ритулно самоубийство) написва прощално хайку(вид японска поетическа форма – тристишие):

Сугасугаший	Свежа и като нова
Боофу-но ато-ни	След ураганната буря
Цуки кийоши	Сияе изгрялата луна

(Превод от японски език мой – Н.С.)

Нужно е да се каже, че като правило поривът към смъртта не е нещо мимолетно. Често пъти летците-смъртници излитат и не намирайки подходяща цел се връщат. Минават десетки дни, между момента на обявяването им за част от „специалните атакуващи отряди” до самата им смърт. Много от летците-смъртници са хора с висше образование или са студенти от университети.

Трудно би било в този смисъл да се обясняват нещата единствено чрез съответната военна пропаганда и специализирана психологическа обработка на младите хора. Тъй като в случая става дума не просто за доброволното възприемане на смъртта. Срещаме се с феномена на тягата към смъртта, едва ли не радостния стремеж да се приеме личностния край като желано щастие.

Безспорно в това отношение каузата, т.е. смъртта в името на Родината има своето огромно значение. Както и да се трактува днес ролята на Япония във Втората световна война, за онези млади японци, които безкористно отдават живота си в отрядите на летците-смъртници, това е саможертва в името на Отечеството. Даже без да желаем, но изплува паралелът с нашия Ботев и неговите стихове за смъртта в името на Майката -Родина като „мила усмивка” и „хладен гроб” като „сладка почивка”.

Социо-културната страна на социално-психологическия феномен на „камикадзе“

И все пак в загадката „камикадзе“ има неща, които трудно ще бъдат обяснени без ясно разбиране на социо-културната структура на личността в Япония, такава каквато е формирана от вековните традиции и конкретно изградена в периода от Мейджи ишин(1867-68 год.) до средата на 40-те години на XX век. Тук става дума несъмнено за устойчиво явление, водещо своите корени от мощни социо-културни фактори, каквито са например конфуцианството, будизма и шинтоизма.

Така например, според конфуцианските принципи за висша добродетел се смята подчиняването на човека на узаконените норми и подтискането на собственото „Аз“. Нужен е строг контрол на разума върху личната воля, ограничаване на емоциите, изразяване на собствените чувства и преживявания в определени общоприети форми.

Във философската система на будизма собственото „Аз“ е обусловено от реалността на свръхличния дух, явяващ се всеобща реалност – Будда. „Аз-ът“ е временно и преходно явление, което в кармата чрез веригата от прераждания прави битието на отделния индивид нещо лишено от самостоятелна ценност. При будизма индивидуалната самореализация се постига чрез отричане на телесното и емпиричното „Аз“ и по пътя на разкъсване на конкретните връзки с обществото и света. Времето в такава светогледна схема предполага постоянен кръговрат, при който нещата се повтарят в пространството и развитието през определени времеви отрязъци.

Под всичко това стои и най-древния социо-културен пласт, този на „шинтоизма“. В „шинто“(Пътят на боговете) с огромна сила присъства култът към предците, като по този начин връзката минало-настояще-бъдеще съществува като непосредствена реалност в усещанията на отделната личност. Т.е. миналото не просто е „изтекло“ невъзвращаемо, но присъства чрез днешното. От своя страна днешното е част от бъдещето. Такъв начин на мислене не позволява човекът да се разглежда през призмата на своето „свръх-аз“. Личността е звено в една непрекъсната верига, идваща от миналото и продължаваща в бъдещето. В този смисъл „Аз-ът“ е подчинен на общото, било то родово или национално като въплъщение на колективното, на общото.

Този традиционен комплекс в основата на социо-културната структура на японца от първата половина на 40-те години качествено, т.е. по редица съществени параметри се различава от европейско-американското културно-личностно начало. Европейската културна традиция утвърждава човекът като автономен субект на обществения процес. Стабилността на вътрешния свят на личността не се поставя в зависимост от външни авторитети. Индивидът се опитва да търси смисъла на своето съществуване като се опира на собствените си възгледи и съждения.

Резултатът от подобна устойчива нагласа е индивидуализмът, възприеман като разбиране за собствената значимост и уникалност на съществуването. В такава светогледна парадигма, където времето представлява или права, вървяща нагоре или спирала, движеща се напред или също по вертикала, особено остро се усеща самоценността на „Аз-ът“. Фактически собственото „Аз“ се превръща в свръхценност за индивида. Именно през призмата на такава свръхценностно разбиране за собственото „Аз“ се проецира мрежата на взаимоотношенията между човека и колектива, между личността и обществото. Особено във фокуса на протестантския възглед за индивида е виждането за необходимостта от това човекът да брани своите интереси в един свят на конкуренция.

Подобно светоусещане е далече от това на традиционния човек, какъвто е все още японца през 40-те години с неговите патерналистически нагласи и изострено чувство за дълг. Не бива да се забравя, че даже в 1945 година 72% от населението на Япония е все още селско. Осъществяваните на базата на тези нагласи обществени взаимоотношения и взаимодействия, при които личността съзнателно се поставя в подчинение на авторитета бил той бащата, императорът или Родината формират благоприятна основа за самопожертвователността на японските войни в периода на Втората световна война.

Може да се каже, че всичко гореказано се умножава по умелата пропаганда и ефективно социо-психологическо въздействие, провеждано от опитни командири. Тук се натрупва и дълбоко усещаното отчаяние от неблагоприятната реалност на загубата на стратегическата инициатива във войната със САЩ и съюзниците. Като се отчете и високото равнище на пасионарност (по Гумилев), характерно тогава за Япония като резултат от съзнателна политика за формиране на „герои“, може да се каже, че даже би било учудващо ако не се появи нещо като „камикадзе“, т.е. значителна група от хора, готови да пожертват най-ценното – живота си в името на общата цел .

И затова може напълно да разберем младши лейтенант Окабе Хайичи, член на подразделението „Шичисей №2“ на „специалния атакуващ отряд на „Божествения вятър“, който в прощалното си

писмо пише:

„В какво се състои дългът днес? Да се сражаваме!

В какво се състои дългът утре? Да победим!

В какво се състои дългът всеки ден? Да умрем”

И на фона на тази трагична обреченост нека да почувстваме красотата на последно „хайку”, написано от летец-смъртник.

„Като листенца от цветовете на прецъфтяла през пролетта вишня,

Нека да паднем на земята,

Сияещи от чистота”.

Край

